

Педагогічні умови формування емоційно-вольових якостей підлітків на уроках музики

В статті проаналізовано погляди науковців на феномени «умова», зокрема представлено теоретичний аналіз поняттю «педагогічна умова». В результаті проведеного дослідження було визначено педагогічні умови формування емоційно-вольових якостей підлітків на уроках музики, а саме: створення комфортного творчого середовища під час музичних занять; активізація уяви підлітків, розкриття їх емоцій та вольових прагнень через сприйняття музичного твору; стимулювання підлітків до опанування власними емоційно-вольовими якостями засобами самоаналізу та самоконтролю.

Ключові слова: емоційно-вольові якості, педагогічні умови, музична діяльність.

Постановка проблеми у загальному вигляді... Сучасне життя настільки швидкоплинне, а українське суспільство стає все більше вимогливим до особистості, її емоційно-вольових якостей. Щороку людина відчуває на собі все більший тягар обов'язків, вимог та очікувань від оточення загалом, а зокрема – колективу, родини. Не викликає сумнівів той факт, що разом із цим значно збільшуються емоційні навантаження, які, в свою чергу, дають поштовх прояву вольових якостей. Саме ці якості дуже важливі для особистісного самовизначення, під яким розуміється вміння правильно ставити певні завдання, визначати поетапний план їх реалізації та, крім того, долати всі труднощі на шляху до поставленої мети.

Основними вимогами до організації навчально-виховного процесу за ефективними педагогічними умовами є: домінантність у навчальних закладах цілей особистісного, інтелектуального, діяльнісного розвитку учнів; акцентування на мотивацію їх досягнень та успіхів, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку; акцент на самопроєктування та самоуправління; партнерська взаємодія учасників навчального процесу; діалог як форма та засіб обміну інформацією, особистісними оцінками та цінностями; надання учням свободи вибору та особистої відповідальності за прийняті рішення; емоційне переживання освітніх ситуацій та явищ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Зазначимо, що на важливості розробки педагогічних умов наголошується у наукових працях із проблем музичної педагогіки як китайськими, так і українськими авторами: Вей Лімін, Лін Хай, Ма Цзюнь, Цзінь Нань, Чжай Хуань, Чжан Яньфен, Ши Цзюнь-Бо, Ян Дегуан, О. Горбенко, А. Зайцева, А. Козир, О. Олексюк, О. Отич, А. Ткачук, Г. Падалка, Л. Паньків, О. Ростовський, О. Чурікова-Кушнір, О. Щолокова та ін.

Формування цілей статті ... Мета статті – теоретично обґрунтувати й узагальнити педагогічні умови формування емоційно-вольових якостей у підлітків на уроках музики.

Виклад основного матеріалу... Для визначення оптимальних умов, що забезпечують ефективність формування емоційно-вольових якостей, насамперед з'ясуємо сутність та зміст поняття «умова». У довідковій літературі «умовою» визначається необхідна обставина, яка уможливує здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь; обставини, особливості реальної дійсності, за яких відбувається або здійснюється що-небудь; правило, що встановлюється в якій-небудь сфері життя чи діяльності [3, с. 489].

У Новому тлумачному словнику української мови (за редакцією В. Яременка та О. Сліпушко) «умова» визначається як:

- 1) необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь;
- 2) обставини, особливості реальної діяльності, при яких відбувається або здійснюється що-небудь;
- 3) правила, які існують або встановлені в тій чи іншій галузі життя, діяльності, які забезпечують нормальну роботу чого-небудь;
- 4) сукупність даних, положення, що лежать в основі чого-небудь.

У науковій літературі «умова» трактується як «сукупність тих незалежних від причин явищ, які перетворюють сконцентровану в причині можливість породження наслідків у дійсність» [6, с. 115]. Китайські дослідники визначають педагогічні умови однією із важливих сторін виховного, освітнього (навчального) процесу (Ян Дегуан).

Як категорія педагогіки «умова» розглядається як обставина, що зумовлює ефективність педагогічного процесу (Ю. Бабанський, В. Бутенко, Ю. Конаржевський, Н. Кузьміна, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, О. Ростовський, Г. Шевченко та ін.), як важливий аспект і сторона виховного,

освітнього (навчального) процесу (Ян Дегуан).

У визначенні педагогічних умов навчання мистецтва Г. Падалка наголошує, що «умови – це цілеспрямовано створені чи використовувані обставини мистецького навчання, що забезпечують можливість досягнення його результативності» [7, с.160]. До першочергових умов автор відносить: створення позитивної атмосфери навчання; досягнення діалогових засад взаємодії учителя і учня в навчальному процесі; забезпечення пріоритету практичної діяльності [7, с. 160 – 176].

У науковій літературі визначено, що ефективність педагогічних процесів обумовлена обов'язково наявністю педагогічних умов. Поняття «педагогічні умови» трактується науковцями неоднозначно. Одні вчені розуміють під цим терміном обставини та можливості, від яких залежить успішність функціонування та розвитку певної педагогічної системи [4], інші – фактори і правила успішності життєдіяльності педагогічної системи [5], треті – вимоги, які мають виконувати педагоги з метою забезпечення ефективності педагогічного процесу.

Трактування педагогічних умов, подане В. Андреевим і М. Боритко, для нашого дослідження є найбільш обґрунтованими. Так, В. Андреев вважає, що педагогічні умови є результатом цілеспрямованого відбору, конструювання й застосування елементів змісту, методів (прийомів), а також організаційних форм навчання для досягнення цілей [1]. М. Боритко під педагогічною умовою розуміє зовнішню обставину, що робить істотний вплив на протікання педагогічного процесу, тією чи іншою мірою свідомого, сконструйованого педагогом, що припускає досягнення певного результату [2].

Аналіз науково-педагогічних праць останніх років показав, що існують різні думки науковців і вони по-різному підходять до розробки педагогічних умов, що обумовлюється сутнісними характеристиками та особливостями феномена, який вивчається.

Зазначимо, що на важливості розробки педагогічних умов наголошується у наукових працях з проблем музичної педагогіки як китайськими, так і українськими авторами: Вей Лімін, Ген Цзінхен, Лінь Хай, Ма Цзюнь, Мен Фаньцзюань, Цзінь Нань, Чжай Хуань, Чжан Яньфен, Ши Цзюнь-Бо, Ян Дегуан, А. Зайцева, А. Козир, О. Олексюк, О. Отич, А. Ткачук, Г. Падалка, Л. Паньків, О. Ростовський, О. Щолокова та ін.

Китайський дослідник Цзінь Нань визначає такі педагогічні умови навчання студентів з КНР у системі музично-педагогічної освіти України: створення позитивної емоційної атмосфери вокального навчання у контексті діалогу; забезпечення фахової компетентності майбутніх учителів як здатність творчо застосовувати на практиці знання та уміння, отримані під час навчання; орієнтація спільної творчої навчальної діяльності викладача і студента як процес та продукт опосередкованої або безпосередньої взаємодії, в ході якої реалізуються музичні інтереси кожної особистості [8, с. 226].

Зважаючи на представлені сучасними науковцями розробки означеного феномена, в нашому дослідженні ми розглядаємо педагогічні умови як комплекс дій освітнього процесу, необхідних для ефективного формування емоційно-вольових якостей школярів. Важливим підґрунтям розробки педагогічних умов формування емоційно-вольових якостей у підлітків вважаємо реалізацію індивідуального підходу з врахуванням рівня музичного розвитку учнів; урахування програмного забезпечення навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи; активну взаємодію педагогів і батьків дітей в створенні культуротворчого середовища; організацію співпраці загальноосвітньої школи з позашкільними музичними закладами у формуванні емоційно-вольових якостей підлітків.

На основі розроблених науково-методичних положень нами визначено педагогічні умови формування емоційно-вольових якостей у підлітків на уроках музики, а саме: створення комфортного творчого середовища під час музичних занять; активізація уяви підлітків, розкриття їх емоцій та вольових прагнень через сприйняття музичного твору; стимулювання підлітків до опанування власних емоційно-вольових якостей засобами самоаналізу та самоконтролю.

Перша педагогічна умова – створення комфортного творчого середовища під час музичних занять – є однією з базових умов організації навчального процесу в загальноосвітніх школах. Адже створення комфортного творчого середовища на уроках музики забезпечує активне використання музичної комунікації, яка є важливою складовою в творчій діяльності. Дотримання цієї умови орієнтує на інтенсифікацію творчих чинників, що сприяють вияву власної системи цінностей учня, виявляють індивідуальні якості й відповідно до них відбувається творче опанування музичного матеріалу через призму власного відчуття.

Розроблення вказаної педагогічної умови пов'язане з удосконаленням існуючих форм і методів музичних занять і полягає у створенні творчої взаємодії учнів і викладача у навчальному процесі, у розумінні прекрасного, створенні музично-художнього образу. Дотримання цієї умови обумовлене тим, що саме у підлітковому віці сучасний учень знаходиться під загрозою відсутності емоційного відчуття. Це обумовлено тим, що сьогодні поведінка й мислення підлітка стає більш розумною та чіткою, продуманою.

Для того, щоб учні могли перебувати в атмосфері творчості, відкритості, необхідною є

продумана система педагогічної роботи, завдяки якій виховні можливості культури були б максимально затребувані. Цьому сприятиме чітка організація музичних форм діяльності: індивідуальних і колективних. Але творча атмосфера вкрай необхідна тому, що мотивує формування музичних умінь, які дозволяють передати свої відчуття, знання, ставлення та дозволяють зрозуміти іншого суб'єкта творчого середовища.

Створення творчої атмосфери можливо, якщо будуть об'єднані зусилля учнів і вчителя у досягненні єдності навчальних дій, підходів і методів, спрямованих на найбільш повне і успішне формування емоційно-вольових якостей особистості підлітка.

Творча атмосфера на уроках музики закріплює позитивне ставлення до навчального процесу, позитивний настрій, настанову на активне здобування знань, умінь та навичок, надихає на успіхи підлітків у концертному виконавстві, стимулює мотивацію накопичення музичного досвіду.

Друга педагогічна умова – активізація уяви підлітків, розкриття їх емоцій та вольових прагнень через сприйняття музичного твору – орієнтує на урахування вікових особливостей підлітків у процесі музичних занять. У процесі активізації уяви учнів необхідно враховувати рівні музичного розвитку школярів. Адже активізація уяви підлітків у процесі формування їх емоційно-вольових якостей сприятиме ефективному використанню різних видів музичної діяльності з урахуванням рівнів музичного розвитку учнів. У процесі музичних занять вони стають особливо актуальними, враховуючи, що заняття проходять в індивідуальній (сольний спів) і колективній (хоровий спів) формах навчання.

Активізація уяви підлітків з використанням різних форм музичного навчання передбачає орієнтацію на емоційну спрямованість пізнання музичних образів. Пізнання сутності музичних образів є необхідним для відтворення їх у реальному виконанні. Ця умова спрямована на поглиблення музичних та художніх знань учнів, забезпечує усвідомлення взаємозв'язку емоційного та вольового у виконанні музичних творів.

Третя педагогічна умова – стимулювання підлітків до опанування власних емоційно-вольових якостей засобами самоаналізу та самоконтролю – орієнтує їх на формування емоційно-вольових якостей в процесі музичних занять, що передбачає можливість оволодіння музичними навичками (чистота інтонування, ритмічна та динамічна злагодженість, ансамблевий спів тощо), за сприятливих умов включення слухового самоконтролю учнів. Ця педагогічна умова передбачає формування вокально-хорових навичок на основі усвідомлення закономірностей музично-виконавського процесу, набуття учнем виконавського досвіду, вмінь розпізнавання художньо-сміслових елементів музичних творів, визначення художньо-образного змісту та засобів його відтворення в реальному звучанні.

Установка учнів на виконання певного музичного завдання є наслідком виникнення внутрішньої мотивації до здійснення музичної діяльності й обумовлює функціонування емоційно-вольових якостей на основі свідомого й критичного ставлення підлітків до власного співу, гри на інструменті, танцю, усвідомлення та аналізу результатів даного виду діяльності. Ця педагогічна умова передбачає формування емоційно-вольових якостей на основі усвідомлення емоційних закономірностей музично-виконавського процесу, набуття учнем виконавського-вольового досвіду, визначення музично-образного змісту твору та засобів його відтворення в реальному звучанні.

Висновки... Таким чином, окреслені педагогічні умови реалізуються за допомогою педагогічної стратегії розвитку, яка, на нашу думку, зможе забезпечити формування емоційно-вольових якостей підлітків на уроках музики. Однак самі по собі педагогічні умови не вирішують педагогічну проблему і не в змозі досягти педагогічної мети. Завдяки створеним педагогічним умовам реалізуються компоненти певних методик чи технологій. Тому, наступним завданням дослідної роботи стало визначення методів реалізації конкретизованих шляхів формування емоційно-вольових якостей підлітків.

Список використаних джерел і літератури:

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития: Инновационный курс: в 2 кн. / Валентин Иванович Андреев. Кн. 2. – Казань, 1998. – 320 с.
2. Борытко Н. М. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Н.М.Борытко, И.А.Соловцова, А. М. Байбаков; под ред. Н. М. Борытко. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – 496 с.
3. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. друге, доп. й випр. / Семен Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
4. Олексюк О. М., Ткач М. М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва: навч. посібник / Ольга Миколаївна Олексюк, Марія Михайлівна Ткач. – К.: Знання України, 2004. – 264 с.
5. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва (Теорія і методика викладання мистецьких дисциплін) / Галина Микитівна Падалка. – К.: Освіта Україна, 2008. – 274 с.

6. Исаев И. Ф. Школа как педагогическая система: основы управления / И. Ф.Исаев. – Белград: Изд-во БГУ, 1997.– 145 с.
7. Назаренко Г. І. Організаційно-педагогічні умови забезпечення наступності в навчанні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед.наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Г.І.Назаренко. – Кривий Ріг, 2002. – 21 с.

Транслітерований список літератури:

1. Andreev V. I. Pedagogika tvorcheskogo samorazvitiya: Innovacionny`j kurs: v 2 kn. Valentin Ivanovich Andreev, Kn.2, Kazan`, 1998, 320 p.
2. Bory`tko N. M. Pedagogika: ucheb. posobie dlya stud.vy`ssh.ucheb. zavedevij. I. A. Solovcova, A. M. Bajbakov; pod red, Moskva, Izdatel'skij centr «Akademiya», 2007, 496 p.
3. Honcharenko S. U. Ukrainskyi pedahohichniy entsyklopedychnyi slovnyk. Vyd. druhe, dop. u vypr, Rivne, Volynski oberehy, 2011, 552 p.
4. Oleksiuk O. M., Tkach M. M. Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva: navch. posibnyk, Kyiv, Znannia Ukrainy, 2004, 264 p.
5. Padalka H. M. Pedahohika mystetstva (Teoriia i metodyka vykladannia mystetskykh dystsyplin), Kyiv, Osvita Ukraina, 2008, 274 p.
6. Isaev I. F. Shkola kak pedagogicheskaya sistema: osnovy` upravleniya, Belgrad, Izd-vo BГУ, 1997, 145 p.
7. Nazarenko H. I. Orhanizatsiino-pedahohichni umovy zabezpechennia nastupnosti v navchanni ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped.nauk: spets. 13.00.09 «Teoriia navchannia», Kryvyi Rih, 2002, 21 p.

Аннотация

Педагогические условия формирования эмоционально-волевых качеств подростков на уроках музыки

Ся Цзюань

В статье проанализированы взгляды ученых на феномен «условие», в частности представлен теоретический анализ понятия «педагогическое условие». В результате проведенного исследования были определены педагогические условия формирования эмоционально-волевых качеств подростков на уроках музыки, а именно: создание комфортной творческой среды во время музыкальных занятий; активизация воображения подростков, раскрытие их эмоций и волевых стремлений через восприятие музыкального произведения; стимулирование подростков к овладению собственными эмоционально-волевыми качествами средствами самоанализа и самоконтроля.

Summary

Pedagogical Conditions of Formation of Emotional and Volitional Qualities of Teenagers at Lessons of Music

Xia Juan

The article assesses the expert opinion about the phenomenon of «condition», in particular, the theoretical analysis of the concept of «pedagogical condition» is presented. The research has enabled the scientists to indentify the pedagogical conditions of formation of the emotional and volitional qualities of adolescents during the music lessons.

First of all, shaping of the emotional and volitional qualities of adolescents depends on their attitude to others and the surrounding world in general constantly changing and reflected in various areas. The area of art is one of the brightest examples of the adolescent creative realization that particularly affects the formation of the aesthetic and volitional qualities.

Search of an individual approach taking into account the level of musical development of the students; availability of the relevant software in the educational process of a secondary school; active cooperation of teachers and parents of the children in the culture-creating environment; initiation of the secondary school facilitation in the formation of emotional and volitional qualities of teenagers are deemed important prerequisites for creation of pedagogical conditions of formation of emotional and volitional qualities.

Based on the developed scientific and methodical procedures, the pedagogical conditions of formation of the emotional and volitional qualities of teenagers during the music lessons have been defined as follows: securing a comfortable creative environment during the music lessons; stirring up the imagination of teenagers and conveying their emotional and volitional aspirations through the perception of a piece of music; encouraging the adolescents to master their own emotional and volitional qualities by means of self-assessment and self-control.

Key Words: *emotional and volitional qualities, pedagogical conditions, musical activities.*